

جامعیت معرفت‌شناسی قرآن / بی‌توجهی به موانع شناخت؛ از موانع علم روز

برخی فکر می‌کنند که هر چه در علم روز باشد، همان درست است، اما قرآن به ما می‌گوید چیزهایی هست که جلوی آینه شناخت را می‌گیرد و مانع می‌شود که ما به شناخت صحیح برسیم.

برخی فکر می‌کنند که هر چه در علم روز باشد، همان درست است، اما قرآن به ما می‌گوید چیزهایی هست که جلوی آینه شناخت را می‌گیرد و مانع می‌شود که ما به شناخت صحیح برسیم.

به گزارش خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، مهدی گلشنی، استاد دانشگاه صنعتی شریف و چهره ماندگار جمهوری اسلامی ایران، دیروز پنجشنبه یکم اسفندماه، در همایش «طبیعت از نگاه قرآن و دانشمندان اسلامی - ایرانی» که در تالار صدوق آستان حضرت عبدالعظیم برگزار شد، به بیان نکاتی درباره الهام‌هایی که می‌توان از قرآن در مورد طبیعت گرفت و همچنین جایگاه معرفت‌شناسی قرآن پرداخت.

بنا بر این گزارش، گلشنی با اشاره به ورود علوم طبیعت به جهان اسلام از راه ترجمه، اظهار کرد: این علوم در نیمه دوم قرن دوم هجری وارد جهان اسلام شد و به زودی هم رواج پیدا کرد و دانشمندان بزرگی ظهور کردند و مرحوم آقای مطهری هم می‌فرمودند که علیرغم این که ائمه (ع) ما به خلفای عباسی ایراد داشتند، اما یک مورد موثق نداریم که به جریان ترجمه متون علمی از سایر زبان‌ها به زبان عربی ایرادی گرفته باشند.

وی با اشاره به سخن یکی از دانشمندان بزرگ تاریخ اسلام، جرج سارتن، گفت: نظر سارتن این است که علت پیشرفت علم و ظهور تمدن اسلامی را باید حول توجه دانش‌پژوهان مسلمان به قرآن جست؛ یعنی قرآن در پیشرفت علم در جهان اسلام نقش محوری داشته است.

دانشمندان اسلامی مطالعه طبیعت را عبادت تلقی می‌کرده‌اند

گلشنی با بیان این که دانشمندان اسلامی مطالعه طبیعت را عبادت تلقی می‌کرده‌اند، اظهار کرد: الهام‌بخش این دانشمندان برای مطالعه طبیعت این بوده است که از مظاهر الهی طبیعت راه خوبی برای شناخت صنع الهی و عظمت جهان خلقت است. اما متأسفانه این برداشت که در چند قرن اول هجری حاکم و رایج بود بعداً فراموش شد.

امروزه تقدس دانش از بین رفته است

رئیس اسبق پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ادامه داد: علم برای این دانشمندان تقدس داشت به دلیل این که دریچه‌ای به شناخت خداوند بود. این تقدس الان دیگر از بین رفته است و علم اکنون جنبه ثروت و قدرت پیدا کرده است. البته بزرگان علم در اروپا مانند لایب‌نیتس و نیوتن و ... نیز برداشتی مقدس از علم داشته‌اند و مطالعه طبیعت و تفکر در صنع الهی را عبادت تلقی می‌کردند.

موارد دعوت قرآن به مطالعه در طبیعت

گلشنی در ادامه به بیان نکاتی در مورد دعوت قرآن به مطالعه طبیعت پرداخت و گفت: یکی از این موارد حکم به مطالعه مبدأ و تحول اشیا و پدیده‌های طبیعت است. بعد دیگری که قرآن به آن اشاره کرده، استفاده مشروع از مواهبی است که خداوند در طبیعت برای ما فراهم کرده است، ولی تأکید شده و صریحاً گفته شده که استفاده مشروع کنید و فساد به پا نکنید.

صرف 50 درصد از بودجه پژوهشی در آمریکا برای ساختن وسایل نظامی

وی با توجه به همین بیانات قرآن، بر ضرورت سوءاستفاده نکردن از علم تأکید کرد و گفت: از علم امروز حداکثر سوءاستفاده شده است، به گونه‌ای که امروز 50 درصد از بودجه پژوهشی در آمریکا و 30 درصد بودجه پژوهشی در انگلیس صرف ساختن وسایل نظامی می‌شود و این استفاده مشروع از علم نیست. قرآن می‌فرماید که میزان را بر هم نزنید و از آن تجاوز نکنید.

علم؛ ابزاری برای اعتلای جهان اسلام و کلمه الله

این استاد دانشگاه صنعتی شریف با اشاره به قاعده نفی سبیل، بیان کرد: جهان اسلام باید اعتلا داشته باشد و علم یک وسیله اعتلاست، بنابراین دنبال کردن آن واجب است و جامعه اسلامی باید دنبال این باشد که کلمه الله را اعتلا ببخشد. ما متأسفانه ضعیف عمل می‌کنیم و علم‌مان فقط حاشیه‌پردازی است و به اکثر چیزها نیازمند هستیم. ما به دنبال نوآوری نیستیم، اما باید حداقل در امتداد همین علم جدید دست به نوآوری بزنیم؛ چرا که اعتلای جامعه اسلامی باید هدف ما باشد و این یکی دیگر از پیام‌هایی است که در مورد علوم طبیعت از قرآن دریافت می‌کنیم.

قرار دادن قرآن در معرض علم متغییر روز جفا به قرآن است

گلشنی یکی دیگر از استفاده‌های علمی‌ای را که می‌توان از قرآن داشت، در چارچوب معرفت‌شناسی دانست و بیان کرد: عده‌ای می‌خواهند علم روز را با قرآن تطبیق بدهند. بعضی خواسته‌اند اشعه ایکس را با جن تطبیق بدهند یا «ذره» را با الکترون تطبیق بدهند. اما اگر ما قرآن را در معرض علم متغییر روز قرار بدهیم به قرآن جفا کرده‌ایم. ما الهام‌های خیلی بزرگتری را می‌توانیم از قرآن بگیریم و یکی از آن‌ها در معرفت‌شناسی است.

معرفت‌شناسی قرآن / روش علم امروز مورد تأیید قرآن است

وی ادامه داد: علم امروز ظاهراً مبتنی بر تجربه و نظریه‌پردازی است و این دو کاملاً و به طور صریح مورد تأیید قرآن هستند. بنابراین تردیدی نیست که روش علم امروز مورد تأیید قرآن است.

گلشنی افزود: غیر از تجربه و نظریه‌پردازی امر سومی هم در علم دخیل است که آن هم الهام و وحی است و در عرصه دانش از آن با عنوان شهود و حدس یاد می‌شود. این مسئله در علم امروز به شدت مطرح است و ابن‌سینا هم هزار سال پیش با استفاده از آیات قرآن این را مطرح کرده است.

وسعت معرفت‌شناسی قرآن

وی با بیان این که معرفت‌شناسی قرآن محدودیتی ایجاد نمی‌کند، اظهار کرد: معرفت‌شناسی قرآن فقط یک اشاره می‌کند و آن این است که یک چیزهایی هست که شما نمی‌دانید و بنابراین این که علم را خلاصه کنیم در علم تجربی، تفاوت علم اسلامی و علم مورد ادعای متفکران جدید است.

وی با اشاره به اعتراف بسیاری از بزرگان علم جدید به ناتوانی علم تجربی به تبیین «شعور» و «آگاهی» بیان کرد: معرفت‌شناسی قرآن وسیع‌تر از معرفت‌شناسی رایج است و اگر مسلمانان به قرآن توجه داشتند، به جای این که بخواهند علم روز را با قرآن تطبیق بدهند و معجزه‌هایی از آن بیرون بیاورند، هرگز به سراغ دیدگاه‌ها و نظریه‌های پوزیتیویستی نمی‌رفتند.

گلشنی ادامه داد: در این جا نکته مهم وسعت معرفت‌شناسی اسلامی و قرآن است که از آن جاهایی است که می‌تواند بسیار برای ما الهام‌بخش باشد.

وی افزود: ما باید از علم روز که بعد از بارها ادعای استکباری تبیین ابتدا و انتهای جهان، اکنون به این نتیجه رسیده که ما چقدر محدودیت داریم عبرت گرفته باشیم. ما الان حداکثر پنج درصد از ماده جهان را می‌شناسیم و 95 درصد آن هنوز برای ما ناشناخته است.

ساختن اسباب‌بازی‌های بیشتر برای اغنیا؛ تهدید آینده علم

این استاد دانشگاه صنعتی شریف عنوان کرد: بنابراین علم روز محدودیت دارد، اما باید از آن کمال استفاده را کرد، اما باید از آن استفاده مشروع کرد؛ در جهت خیر انسان‌ها و کم کردن فاصله فقر و غنا؛ چنان که یکی از فیزیکدانان بسیار برجسته معاصر که چند سال پیش جایزه علم و دین را به او دادند گفت که امیدوارم در آینده بیشتر و بیشتر اسباب‌بازی برای اغنیا نسازد؛ یعنی علم در جهت خیر و رفاه انسان‌ها و حفظ تمدن بشری و نه نابودی بشر باشد.

یکی از مشکلات علم روز بی‌توجهی به موانع شناخت است

گلشنی با اشاره به یکی از راهنمایی‌های قرآن مرتبط با علم، گفت: یکی از مشکلات علم روز بی‌توجهی به موانع شناخت است. همه فکر می‌کنند که هر چه در علم روز باشد همان درست است اما قرآن به ما می‌گوید که چیزهایی هست که جلوی آینه شناخت را می‌گیرد و مانع می‌شود که ما به شناخت صحیح برسیم و در موارد متعدد من می‌توانم نمونه‌های بارزی را در علم جدید به شما ارائه کنم.

وی در این باره عنوان کرد: تبعیت از خواسته‌های بی‌ارزش، مد شدن نظریه‌ها و کتاب‌ها در پی این خواسته‌ها، انتخاب رشته‌ها و زمینه‌های مطالعه بدون شناخت، تکبر، تقلید کورکورانه صاحبان قدرت، تأیید و تکذیب‌های بیجا، به دنبال حقیقت نبودن، تعمق نکردن و سطحی‌نگری این‌ها همه آفات علم است که قرآن در مورد آن‌ها هشدار داده و آن‌ها را برشمرده است و دانشمندان اسلامی به این‌ها توجه کامل داشتند اما در محیط‌های علمی امروز ما چنین توجهی وجود ندارد.

آیا قرآن جواب همه سؤالات علمی ما را داده است؟

وی در ادامه به بعد علمی قرآن اشاره کرد و گفت: مواردی در قرآن هست که علم فهم آن را برای ما آسان می‌کند اما مسئله این است که آیا ما باید همه مسائل علمی را از قرآن به دست بیاوریم؟ بعضی‌ها معتقدند که همه چیز در قرآن هست و برخی هم بر آنند که همه چیز در قرآن نیامده و ما باید برویم و مطالعه کنیم تا نسبت به عظمت طبیعت اعجاب پیدا کنیم و اگر این گونه نباشد و همه چیز را برای ما توضیح بدهند دیگر علم مفهومی ندارد و عقل انسانی دیگر عبث خواهد بود.

توجه به اصول جهان‌بینی قرآن؛ مانع فریب خوردن از بعضی از مباحث علمی

گلشنی در تبیین موضع خود با تأکید بر جامعیت معرفت‌شناسی قرآن بیان کرد: قرآن یک سری اصول حاکم بر جهان‌بینی را برای ما بیان می‌کند که اگر به آن‌ها توجه داشته باشیم فریب بعضی از مباحث علمی را نمی‌خوریم. برای مثال یکی از اصول حاکم بر قرآن هدفمندی طبیعت است و هیچ چیزی عبث آفریده نشده است، خب در زیست‌شناسی گفته می‌شود که همه این پدیده‌های طبیعی به شکل تصادفی ایجاد شده‌اند و هیچ هدفی هم پشت آنها نیست.

وی با بیان این که این یک خط قرمز برای ماست، عنوان کرد: قرآن به ما می‌گوید که طبیعت همین که شما می‌بینید نیست. بنابراین برخی اصول فلسفی وجود دارد که بر علم حاکم است و ما می‌توانیم آن‌ها را از قرآن بگیریم و این‌هاست که اختلاف مشرب ایجاد می‌کند. بنابراین لازم است که به این سرخط‌ها توجه شود و دانشمندان بزرگ همواره به این اصول توجه داشته‌اند؛ برای مثال انیشتین تا به آخر عمرش هم نپذیرفت که علیت وجود ندارد. بنابراین خط قرمزها ما را از انحرافات حفظ می‌کند.

علم خودکفا نیست/ برای پاسخ سؤالات نهایی باید به سراغ دین رفت

گلشنی ادامه داد: عده زیادی هستند که معتقدند جواب همه سؤالات را می‌شود از علم گرفت. اما عده‌ای هم هستند که می‌گویند که برای دریافت جواب برخی سؤالات باید به ورای علم رفت و نمی‌توان جواب همه سؤالات را از علم گرفت. این نکته مهمی است که به ما نشان می‌دهد علم خودکفا نیست. این‌ها سؤالات نهایی هستند؛ سؤالات در مورد معمای وجود یا وظیفه

انسان در جهان. در این جا باید به سراغ دین رفت و جواب این سؤالات را از دین گرفت.